

NAGRADE HRVATSKOG ETNOLOŠKOG DRUŠTVA

Upravni odbor Hrvatskog etnološkog društva je na svečanosti 4. lipnja 2009. godine uz 50-tu obljetnicu Društva dodijelio nagrade za životno djelo dr. sc. Zorici Vitez i Zvonimiru Toldiju, prof. Godišnja nagrada u kategoriji znanstveno-nastavni rad za 2008. godinu dodijeljena je dr. sc. Tihani Petrović Leš za knjigu *Lepoglavsko čipkarstvo*.

OBRAZLOŽENJE ZA DODJELU NAGRADE ZA ŽIVOTNO DJELO ZORICI VITEZ

Kao etnologinja s plesnim i povijesnoumjetničkim obrazovanjem i razumijevanjem kulture u njezinu najširem smislu i pojavnosti, dr. sc. Zorica Vitez terenski i teorijski, znanstveno i stručno istražuje hrvatsku kulturu u njezinim tradicijskim i suvremenim pojavama u ruralnim sredinama, ali jednako tako pomno i iscrpno i u Zagrebu. Ističe se njezin rani teorijski doprinos koji 1970-ih godina u ključnom propitivanju etnološkoga predmeta i metodologije rezultira kritičkim znanstvenim tekstovima. Opreka i dilema između bilježenja zamišljenih modela i izvedbi određenoga konkretnog ponašanja do danas ostaje jednim od prijepornih mjesta ne samo domaće etnologije nego i svjetske kulturne antropologije pa je utoliko znanstveni i metodološki doprinos Zorice Vitez osobit i značajan. Nasuprot traženju "izvornosti" običaja ona pogled usmjerava na suvremeno stanje i status običaja. Promatra običaje u procesu i posebice se opire bezvremenskom shvaćanju svih fenomena kulture. Pokazuje kako fenomen pokusnog braka, kao i literatura koja ga opisuje, prati djelomično nerazumijevanje funkcioniranja i simbolike tradicijskih zajednica, demistificirajući tako pojavu koju su etnolozi smatrali jednom od balkanskih specifičnosti. Kao alternativa i odjek europskih istraživačkih metoda od dotadašnjih isključivih interesa za ruralnu tradiciju hrvatski se etnolozi okreću i istraživanju sadašnjice, urbane kulture, istraživanju folklora u gradu, u čemu također, prvim cjelovitim i sustavnim istraživanjem dječjih igara u Zagrebu sudjeluje i Zorica Vitez (tada Rajković 1978). Sudjeluje u timskim lokalnim i regionalnim istraživanjima djelatnika Instituta te u tematskim istraživanjima poklada. Od 1986. u tri je

mandata bila ravnateljica, ishodiivši osamostaljenje Instituta za etnologiju i folkloristiku, koji je u prethodnom razdoblju (1977.-1990.) kao Zavod za istraživanje folkloru bio povezan s filološkim institutima te time nedovoljno prepoznat po svojoj višedisciplinarnosti. Kao jedna od autorica i pokretačica projekta pridonijela je i sintetskom promišljanju kompleksa pučke kulture kao cjeline u knjizi *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, sveučilišnog priručnika nagrađenoga Državnom nagradom za znanost (1998).

Tijekom cijeloga znanstvenog i radnog vijeka Z. Vitez se, usporedno sa svojim znanstvenim istraživanjima, zalaže i za popularizaciju znanosti, idejno osmišljavajući i ostvarujući velike etnografske izložbe (*Kroz korizmu do Uskrša* – Etnografski muzej, Zagreb, 1992.; *Mladenka u hrvatskim svadbenim tradicijama* – Etnografski muzej, Zagreb, 1996.; *Tradicijska kultura i rat: obnova folklornih društava* - MGC Klovićevi dvori, Zagreb, 1998.; *Hrvatska etnografska baština* – 2000., Etnografski muzej u Budimpešti, Umjetnički paviljon, Zagreb, te 2007. – Čile i Argentina) i koncerte. Nije zanemariv ni njezin rad na scenarijima dokumentarnih filmova, sudjelovanje u realizaciji dokumentarnih dramskih emisija na 3. programu Hrvatskoga radija; suradnja u hrvatskom igranom filmu (primjerice *Pad Italije*), te u mnogim kazališnim predstavama, osobito u radu na pokretu inspiriranom tradicijskim plesovima, te pomoći oko kostima.

Već od studentskih dana radi kao suradnica prvih zagrebačkih smotri folkloru (1966. i 1967.), a potom od 1992. godine umjetnički i stručno vodi *Međunarodnu smotru folkloru* te tako vrlo aktivno djeluje u primjeni znanosti. Godine 1997. potaknula je i otada vodi projekt dokumentiranja suvremenog stanja hrvatske tradicijske kulture i obnove folklornih društava u ratom stradalim područjima; 1998. je utemeljila niz diskografskih izdanja hrvatske tradicijske glazbe i plesa, a 1999.-2000. godine, uz dr. sc. Aleksandru Muraj, glavna je nositeljica i urednica izdanja *Croatian Folk Culture at the Crossroads of Worlds and Era*, kapitalnog sintetičkog i popularnoznanstvenog djela za područja etnologije i folkloristike, koje je tiskano na hrvatskom, engleskom i španjolskom jeziku uz popratni zvučni i vizualni materijal. Sastavni dio spomenutih velikih izložbi (Budimpešta, Zagreb 2000. te Čile i Argentina 2007.) dokumentarni je etnografski film o hrvatskoj tradicijskoj kulturi, koji je kao scenaristica osmislila Zorica Vitez.

Suvremeni festivali razvijaju posebne strategije djelovanja osmišljavajući nove predstavljачke modele koji potvrđuju raznolikost i bogatstvo narodne kulture umjesto unificirajućih modela koji su u nas bili dugo

aktualni. U tome je uspjela upravo Zorica Vitez kao umjetnička ravnateljica *Međunarodne smotre folkloru*, učinivši je tematskom, interaktivnom, otvorenom prema različitim izvođačima i različitim usmjerenjima u prikazivanju baštine. Oblikovanje posebnih programa *Smotre* iz 1992. godine (*Prkos jesam... i Vojna u hrvatskom folkloru*), a zatim iz 1995. godine (*Tradicijska svirka sjeverne Istre i Kum i njegovi pajdaši gajdaši: glazba Hrvata u Mađarskoj*), početak je cjelovitih, tematski koncipiranih smotri koje Zorica Vitez inaugurira jubilarnom, 30. smotrom 1996. Ta je *Smotra* u cijelosti posvećena svadbenim tradicijama. Iduće su bile posvećene folkloru hrvatskoga Jadrana (1997.), obnovi folklornih društava u selima stradalima u Domovinskom ratu (1998.), stanju folklornih tradicija na kraju tisućljeća (1999.), pokladama (2000.), božićnim i žetvenim običajima (2001.), Hrvatima izvan Hrvatske (2002.), folkloru nacionalnih manjina (2003.), baštini na tragu djela fra Andrije Kačića Miošića – u povodu 300. obljetnice njegova rođenja (2004.), proljetnim ophodima i *kraljicama* sjeveroistočne Hrvatske (2005.), 40. jubileju zagrebačke *Smotre* (2006.), Hrvatima iz Bosne i Hercegovine (2007.) te govornim oblicima folkloru i folkloru Gorskoga kotara (2008.). Tematske smotre prikazuju različite aspekte tradicije, pa i one široj javnosti nepoznate ili u stručnoj javnosti dotad marginalizirane. To zahtjeva raznolike načine predstavljanja pa one uspijevaju izmaknuti stereotipnom modelu prikazivanja najreprezentativnijih (često više zamišljenih, a ne toliko i stvarnih) primjera lokalne glazbene i plesne baštine, nošnji i običaja. Odabir tema Zorice Vitez pokazuje mjesto i ulogu tradicije u suvremenosti. U njezinoj koncepciji *Međunarodne smotre folkloru* tradicija nije tek ostatak prošlosti u sadašnjosti, nego dio suvremenosti. Interaktivnost *Međunarodne smotre folkloru* ogleda se u velikom broju popratnih sadržaja — naročito u plesnim i glazbenim radionicama, radionicama tradicijskog rukotvorstva i obrta, filmskim i videoprojekcijama, brojnim popratnim izložbama, stručnim raspravama i savjetovanjima te otvorenosti prema suvremenom stvaralaštvu koje se inspirira ili naslanja na tradiciju.

Kao istaknuta članica Hrvatskog etnološkog društva upravo je dr. sc. Zorica Vitez kao njegova predsjednica (1975.-1977.) ostvarila osnivanje toga samostalnog društva kad se hrvatski Ogranak izdvojio iz Etnološkog društva Jugoslavije. To se poklopilo i s velikom proslavom 80. rođendana Milovana Gavazzija, za čiju je nagradu sad predlažemo. Uz dugogodišnje ravnateljstvo Instituta za etnologiju i folkloristiku i plodnu provedbu znanstvenoistraživačkih projekata te uspješno spajanje s primjenom i praktičnom izvedbom u

popularizaciji znanosti, ovo je prigoda da joj se kao istaknutoj znanstvenici, uzornoj stručnjakinji i uglednoj članici ovoga Društva dodijeli nagrada "Milovan Gavazzi" za životno djelo i cjelokupan znanstvenoistraživački rad te osobni doprinos u proširenju znanstvenih spoznaja, te vrsnoj i uspješnoj primjeni rezultata znanstveno-istraživačke djelatnosti u višedesetljetnom radu u promicanju znanosti.

OBRAZLOŽENJE ZA DODJELU NAGRADE ZA ŽIVOTNO DJELO ZVONIMIRU TOLDIJU

Zvonimir Toldi je rođen u Vinkovcima 18. svibnja 1944. godine. Rano djetinjstvo proveo je u Babinoj Gredi. Gimnaziju je pohađao u Slavonskom Brodu, a na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je studijsku grupu – etnologija i povijest.

Djelatnik je Muzeja Brodskog Posavlja od 1968. godine. Zvanje višeg kustosa stekao je 1988., a muzejskog savjetnika 1995. godine. Ravnatelj Muzeja bio je 1989.-1991. godine.

U četiri desetljeća predanog rada skupio je bogatu etnografsku građu (oko 5 000 predmeta), dokumentaciju o graditeljstvu, kućnim zadrugama, obrtu, pučkim običajima i vjerovanjima, brojnu fotodokumentaciju (10 000 jedinica). Svojim znanjem i spremnošću na suradnju destelječima je nezaobilazan stručni suradnik u brojnim kulturnim događanjima i programima u Slavonskom Brodu, Brodsko-posavskoj županiji i drugim dijelovima Hrvatske.

Posebno treba istaći njegovu iznimnu aktivnost u terenskim istraživanjima, gdje dolazi do izražaja njegova komunikativnost i prisnost u suradnji s brojnim kazivačima. Rezultat je ne samo sakupljena vrijedna etnografska građa nego i Toldijeva angažiranost u svim vidovima "seoskog" života – od prela, pjesme, plesa do neizostavnog slavonskog bećarca.

Jednako tako je vrijedna i njegova nesebična ljudska i stručna pomoć kolegama u muzejskim institucijama Slavonije i diljem Hrvatske.

Zvonimir Toldi autor je gotovo trideset izložbi pod nazivima: *Narodna obuća* (1972.); *Glogovačke marame* (1974.); *Djevojačka kitnja* (1976.); *Suvremeni likovni izraz sela Glogovice* (1976.); *Muške narodne nošnje* (1978.); *Dijete i njegov svijet* (1979.); *Varoš Đure Đakovića* (1979.); *Svilogojstvo* (1980.); *Narodno posuđe* (1981.); *Ukrašavanje ogledalcima* (1981.); *Malo narodno pokućstvo* (1983.); *20 godina Smotre folklora općine Slavonski Brod*

(1984.); *Svatovski peškiri* (1985.); *Zlatom krpani poluci* (1986.); *Samoučki stolci* (1988.); *Bili jastuk šlingovan* (1989.); *Čipka – motivi* (1990.); *Ženska narodna nošnja Slavenskog Kobaša* (1991.); *Božiću se veselimo svi* (1992.); *Tkalje Podcrkavačke župe* (1997.); *Dvoje leglo – troje osvanilo* (1999.); *Od Cvjetnice do Uskrsa* (2000.); *Velike sprave i oruđa* (2001.); *Jedimo, pijmo i veseli budimo* (2002.); *Veselimo se Uskrsu* (2003.); *Brodsko kolo, 40 godina promicanja folklorne baštine* (2003.); *Sunčana čipka* (2005.); *Mi smo djeca vesela* (2006.); *Sunčana čipka iz Sikirevaca* (2007.). Također, Zvonimir Toldi je bio suradnik na pripremanju drugih izložaba. Autor je desetak knjiga i kataloga: *Razigrani doro* (1983.); *Stihom od Berave do Orljave* (1985.); *Nek se spominje i pamti* (1987.; drugo izdanje 1994.); *Brod na Savi – dva zlatna doba* (1991.); *Narodna nošnja Đakovštine – Gorjani* (1996.); *Narodna nošnja Donje Bebrine* (1997.); *Dvoje leglo – troje osvanilo: magijski simboli plodnosti, sreće i zaštite od uroka* (1999.); *Sto i jedna brodska priča* (2002.); *Duni vjetre ladovane* (2002.; dopunjeno izdanje 2004.); *Brodsko kolo – 40 godina promicanja folklorne baštine* (2004.).

Zvonimir Toldi je autor te suradnik i konzultant niza scenarija televizijskih emisija. Organizator je brojnih koncerata crkvenog pučkog pjevanja u Slavanskom Brodu, Zagrebu (u programu *Pasijske baštine* i *Međunarodne smotre folkloru* u Vukovaru).

Predsjednik je Stručnog odbora smotre folkloru *Brodsko kolo*, za koju je osmislio niz manifestacija: *Kad zapjevam i malo zagudim* – županijska smotra folklornih pjevačkih skupina; *Alaj pjevam i pjevati znadem!* – smotra folklornih pjevačkih skupina Slavonije, Baranje i Srijema; *To je zemlja Hrvatska!* – smotra koreografiranog folkloru; *Igra kolo maleno* – smotra dječjih folklornih skupina; *Smotra crkvenog pučkog pjevanja*; *Oj samice drvo javorovo* – hrvatska smotra svirača na tamburi samici; *Smotra pučkih igrokaza*; *Revija hrvatskih narodnih nošnji i izbor najljepše Hrvatice u narodnoj nošnji*.

Objavio je niz etnoloških članaka kao i članaka iz povijesti Slavanskog Broda. Urednik je tri broja *Vijesti Muzeja Brodskog Posavlja* 4, 5/6, 7 te šest knjiga biblioteke *Brodsko kolo*. Njegovim nastojanjem otkupljena je i zaštićena jedinstvena preša za voće – *ižimača* u selu Beravci, uz koju je osmislio uređenje etnoparka i tradicionalnu folklornu manifestaciju *Ižimača*. Autor je stalnog etnografskog postava u rodnoj kući Đure Đakovića u Brodskom Varošu, 1979. Predavač je na Seminaru folkloru Panonske zone u Vinkovcima osam godina. Suradnik je *Međunarodne smotre folkloru* u

Zagrebu, *Dakovačkih vezova* i brojnih lokalnih folklornih manifestacija. Član je Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu pri Ministarstvu kulture.

Za vrijedan doprinos i stvaralaštvo u očuvanju i promicanju kulturne baštine dodijeljene su nagrade i odlikovanja: *Medalja Slavenskog Broda* (1973.); *Nagrada oslobođenja Broda* (1990.); *Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića*; *Red hrvatskog pletera* (1996.).

Iz navedenoga je razvidno da je Zvonimir Toldi svojim 40-godišnjim djelovanjem značajno pridonio razvoju etnološke i muzejske struke i stoga dostojan nagrade za životno djelo "Milovan Gavazzi".

OBRAZLOŽENJE ZA DODJELU GODIŠNJE NAGRADE ZA 2008. GODINU DR. SC. TIHANI PETROVIĆ LEŠ

Dr. sc. Tihana Petrović Leš, docentica u Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju, rođena je 27. ožujka 1963. u Markovcu Našičkome. Diplomirala je godine 1987. etnologiju i arheologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te se 1989. zaposlila u Odsjeku za etnologiju istoga fakulteta. Magistarski rad *Problem tehničke srodnosti tkanja na vutlak i klječanje i raširenje tih dviju tehnika* obranila je 1992., a doktorsku disertaciju *Pregača u tradicijskom odijevanju Hrvata* godine 1997. Birana je, redom, u zvanja asistenta, višega asistenta, docenta i izvanrednoga profesora (ovaj posljednji izbor proveden je na Fakultetu i čeka se potvrda viših instanci). Obnašala je dužnosti pročelnika Odsjeka i voditelja poslijediplomskoga studija etnologije i kulturne antropologije.

Članica je Hrvatskoga etnološkog društva (od 1986.; od 1994. do 1997. bila je tajnicom društva), članica je Odjela za povijest umjetnosti, arheologiju, etnologiju i arhitekturu Matice hrvatske, bila je članicom uredništva HED-ova časopisa *Etnološka tribina* (od 1990. do 1998.) te odsječkoga *Studia Ethnologica Croatica* (uredila brojeve 7/8, 19), pa knjigâ *Baština hrvatskoga sela* (Zagreb 1991.) i *Seljačke obiteljske zadruge* (Zagreb 1992.).

Već se iz naslova njezinih kvalifikacijskih radova vidi da joj je glavno područje istraživanja tekstilno rukotvorstvo i odijevanje. Dio svojega istraživačkog interesa usmjerila je na proučavanje čipkarstva. Terenski je istraživala na području Zagorja i Međimurja, pa u Slavoniji, Posavini, u Istri i Hrvatskome primorju. Uvelike se u istraživanjima koristi arhivskim gradivom.

Osmislila je i vodila, u okviru Međunarodnoga festivala čipke u Lepoglavi, godišnje međunarodne znanstveno-stručne skupove o čipkarstvu i uredila niz zbornika radova proizašlih s tih skupova: *Hrvatske čipke-tradicija i budućnost*, 1997., *Hrvatske čipke-nova istraživanja*, 1999., *Hrvatske čipke u Europi*, 2000., *Čipka na oltaru*, 2001., *Središnji čipkarski tečaj u Beču*, *Povijest, djelovanje i recepcija u zemljama Austro-Ugarske monarhije*, 2002., *Čipka u kulturi tekstila i odijevanja*, 2003., *Narodne i/ili nacionalne čipke*, 2004., *Učiteljice, dizajnerice, čipkarice*, 2005., *Festivali čipke i kulturni turizam*, 2006. godine.

Knjiga ***Lepoglavsko čipkarstvo*** rezultat je višegodišnjih istraživanja u lepoglavskome kraju, ali i upućivanja studenata u problematiku što to čipkarstvo postavlja pred istraživače. No *čipkarstvo* joj ovdje znači mnogo više od same čipke i tehnike njezine izradbe. Čipkarstvo, kako ga autorica shvaća i predstavlja, jest cjelovit društveni, ekonomski, povijesni i kulturni kontekst u kojem čipka kao materijalni predmet nastaje, proizvodi se, traje i mijenja, te što znači društvu u kojem postoji.

Autorica, dakle, ne prati u knjizi neki efemerni suvenirski predmet domaće radinosti, nego analizira i prikazuje jedan nemalen i važan segment života puka u lepoglavskome kraju. Knjiga je ujedno prvi cjelovitiji prikaz lepoglavskoga čipkarstva, a nastala je i dovršena u okviru znanstvenoga projekta *Organizirano kućno rukotvorstvo u 19. i 20. stoljeću u Hrvatskoj*.

Knjigu valja i opisati. Izdavač je Srednja Europa (Zagreb, rujan 2008.), ima 181 str. i brojne ilustracije (81 fotografiju), što iz arhivske građe, što iz vrsno uporabljena objektivna Roberta Leša. Ilustracije su uvjetovale izbor nestandardne dimenzije knjige (25x23cm). Kao i svaka druga ozbiljna knjiga, i ova sadrži *Predgovor* i *Uvod*, čemu slijede poglavlja u kojima autorica detaljno razrađuje fenomen lepoglavskoga čipkarstva.

Na početku, u poglavlju *Istraživanje čipkarstva* (s tri podpoglavlja) prikazuje dosadašnje bavljenje čipkarstvom u hrvatskoj znanosti, posebice etnološkoj, a zatim razmatra različite moguće teorijske pristupe ovoj temi i opredjeljuje se za prikazivanje lepoglavskoga čipkarstva kao otvorena i dinamična polisistema s naglaskom na ulogu pojedinaca, ustanova i institucija, te društvenoga i političkoga konteksta u kojem je nastajalo i razvijalo se. Tzv. polisistemska metoda uključuje istraživanje sinkronijskoga i dijakronijskoga funkcioniranja (poli)sistema. Analiza je bila složena i služila se različitim izvorima podataka, što je – između ostaloga – zahtijevalo i intenzivan rad u arhivima. Tom se metodom ujedno identificiraju procesi kanonizacije

znanstvenih modela i teorija unutar znanstvenih disciplina te njihove povratne utjecaje na praksu. Čipka je kulturna pojava koja je pogodna za ovakav pristup jer je izradba i uporaba čipke vezana uz različite društvene slojeve.

Slijede poglavlja *O počecima lepoglavskoga čipkarstva, Razvoj čipkarstva u kontinentalnoj Hrvatskoj od druge polovice 19. stoljeća do 1918. godine, Čipkarstvo u sjevernoj Hrvatskoj i u Lepoglavi od 1918. do 1930. godine, Čipkarstvo u Lepoglavi od 1930. do 1942. godine, Banovinski čipkarski tečaj u Lepoglavi – osnutak i rad, Zadnji tragovi čipkarske škole u Lepoglavi*, u kojima sustavno prikazuje razvoj i mijene u čipkarskoj djelatnosti u Lepoglavi. Njima slijede specijalizirana poglavlja *Motivi na čipkama Danice Brössler, Narodne i/ili nacionalne čipke*, poglavlje *Lepoglavske čipkarice* u kojem prikazuje dizajnerice i čipkarice, koje su sudjelovale u oblikovanju motiva, usavršavanju tehnike izrade i prenošenju tradicije izrade čipke s posebnim naglaskom na život, rad i ulogu Danice Brössler, kojoj posvećuje i zasebno potpoglavlje. Zadnja su poglavlja *Prije konca* (o čipkarstvu u drugoj Jugoslaviji) i *Na koncu*, u kojem sintetizira prije iznijete pojedinačne zaključke i donosi valorizaciju lepoglavske čipke kao posebne kulturne pojave. Tomu slijede popisi korisnih i vrlo vrijednih fotografija i arhivskih izvora te uporabljena brojna literatura (128 bibliografskih jedinica) te engleski sažetak.

Namjera joj je bila knjigom prikazati kako je dugotrajnim procesom nastajao tijekom tridestih godina 20. stoljeća konstrukt poznat kao “lepoglavska čipka”. Autorica vodi čitatelja od pretpostavki o nastanku i starosti lepoglavske čipke, preko prvih provjerljivih vijesti o njoj, početaka organizirana rada kroz tečajeve, udruge i izložbe sve dok čipke godine 2003. nisu postale “izvornim hrvatskim proizvodom” i “hrvatskim suvenirom”. Povijest čipke u Lepoglavi, potkrijepljena brojnim arhivskim dokumentima, utkana je u širi kontekst povijesnih, političkih i ekonomskih prilika. Prikazano je djelovanje istaknutih hrvatskih intelektualaca i intelektualki u preoblikovanju čipke, davanju “nacionalnoga biljega” i plasiranju na tržištu, kao i u njezinu valoriziranju i bilježenju pojedinosti važnih za njezino razumijevanje (Iso Kršnjavi, Vladimir Tkalčić, Ljubo Babić, pa Danica Brössler, Zlata Šufflay, Branka Hegedušić).

Premda je riječ o knjizi koja zadovoljava visoke znanstvene kriterije, jezik i način izlaganja prilagođeni su široj čitateljskoj publici.